

УДК 379.85:338.48(477)(438)

Ю. Маковей

РОЗВИТОК СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Досліджено актуальні питання становлення та розвитку туристичної сфери в Україні та Польщі. Наведено динаміку обсягів видатків державного бюджету Польщі, здійснено порівняльний аналіз з Україною. Здійснено аналітичний огляд ресурсного, територіального потенціалу України, наведено туристичні потоки та економічні показники. Наголошено на сучасних тенденціях розвитку освітнього туризму в Україні та його перспективах.

Ключові слова: туристична сфера, державне фінансування, економічні показники, освітній туризм.

Розвиток туристичної сфери в Україні є однією із пріоритетних потреб у сучасних євроінтеграційних умовах. Досвід проведення Євро-2012 показав проблемні і перспективні напрямки, що потребують удосконалення в державній політиці та діяльності уряду загалом. Для незалежної України туризм став не тільки “вікном в Європу”, але й політичним, соціально-економічним та екологічним явищем. Згідно із статистичними даними економічно розвинутих країн, міжнародний туризм вважається одним із найприбутковіших видів суб’єктів господарювання, що є вагомим стимулом для розвитку культурного та відпочинкового туризму в Україні.

Проблеми розвитку та удосконалення сфери туризму не є новими, проте потребують постійних наукових розробок. Вищенаведені завдання вирішувались у дослідженнях багатьох, про що свідчать публікації О. Любіцевої, О. Бейдика, В. Кіфяка, О. Ільїної, А. Олександрової, В. Квартального, В. Кифяк, І. Колеснікової, І. Зоріна, М. Мальської, С. Панкової, В. Худо та інших.

Мета статті – здійснити аналіз сучасного стану туристичної сфери України, Польщі для подальших інтеграційних напрямків, виявити особливості освітнього туризму та розкрити його тенденції України.

Починаючи з другої половини ХХ ст. розпочався процес стрімкого розвитку міжнародного туризму. З 1950 до 2012 рр. кількість міжнародних туристів збільшилась із 25 млн до 1,035 млрд осіб, тобто понад 40 разів. Швидкими темпами зростали і обсяги міжнародних туристичних надходжень, сума яких у 2012 р. досягла 1,075 млрд дол. США. У 2012 р. індустрія туризму налічувала 101,1 млн робочих місць, і зосереджувала 3,3% від усіх працюючих. У найближчій перспективі розвиток міжнародного туризму не припинятиметься. Експерти Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) прогнозують, що у 2030 р. обсяг міжнародних туристичних прибуттів досягне 1,8 млрд осіб [1, 2].

В умовах процесу глобалізації світовий процес розвитку туризму не міг оминати Україну, хоча індустрія туризму нашої держави дотепер розвивалась значно повільнішими за середньосвітові темпами. Згідно з даними Всесвітньої ради подорожей і туризму (WTTC), у 2012 р. туристичний сектор економіки України налічував 386,0 тис. робочих місць (1,9 % від усіх зайнятих), та сформував 29,0 млрд грн ВВП (2,2 % від загального ВВП країни), обсяг експортних послуг у туризмі становив 44,9 млрд грн (6,2 % від загального експорту держави), Україну відвідало понад 23 млн іноземних громадян (включно з

одноденними відвідувачами). Прогнози WTTC щодо розвитку індустрії туризму України є позитивними. Очікується, що у 2023 р. внесок сфери туризму у ВВП України досягне 49,2 млрд грн (за цінами 2012 р.), кількість робочих місць налічуватиме 389,0 тис., зростатиме і кількість іноземних туристичних прибуттів [3]. Наведені дані свідчать, що розвиток туризму має велике значення як для держави загалом, так і громадян України, оскільки включає найважливіші сфери життя: соціально-економічну, культури і безпеки.

Для ефективного розвитку туризму потрібні умови, а саме ресурсні, територіальні. В цьому контексті Україна є багатою державою, яка омивається Чорним і Азовським морями, гірськими вершинами Карпат (табл. 1) та степовими територіями, населеними дикими птахами та тваринами [4].

Таблиця 1

Туристичний потенціал України

Територія	Міся
Чорноморське узбережжя Миколаївської, Одеської та Херсонської областей	Очаків, Гопри, Скадовськ, Одеська група курортів: Куяльник, Лермонтовський, Аркадія, Великий Фонтан, Кароліно-Бугаз, Чорноморка, Затока, Хаджибей, Лузанівка, Приморський, Лебедевка, Мала Долина
Узбережжя Азовського моря	Бердянськ, Кирилівка
Гірські та передгірні райони Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей	Свалява, Голубине, Поляна, Синяк, Черче, Ворохта, Трускавець, Моршин, Немирів, Любінь Великий, Косів, Яремче
Курортні зони Вінницької, Донецької, Київської, Полтавської та Харківської областей	Миргород, Березівські мінеральні води, Рай-Оленівка, Слов'янськ, Слав'яногірськ, Конча-Заспа, Пуща-Водиця, Хмільник

Окрім унікального територіального та культурного потенціалу, в Україні є велика кількість бажаючих подорожувати українців, що наведено в табл. 2 [5].

Таблиця 2

Туристичні потоки (тис. осіб)

Перелік туристів	Роки					
	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Громадяни України, які виїжджали за кордон*	13422	16454	17180	19773	21433	23761
Іноземні громадяни, які відвідали Україну	6431	17631	21203	21415	23013	24671
Туристи, обслуговані суб'єктами туристичної діяльності України	2014	1826	2281	2200	3001	3454
Іноземні туристи	378	327	336	234	270	232
Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	285	567	1296	1250	1957	2519
Внутрішні туристи	1351	932	649	716	774	703
Екскурсанти**	1644	1705	1953	823	865	658

Примітки: *включно з одноденними відвідувачами за даними Адміністрації Державної прикордонної служби України;

** у 2000 – 2010 рр. – за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 р. – за даними Державної служби статистики України.

Із табл. 2 видно, що кількість громадян, які виїжджали за кордон з роками поступово збільшується, як і кількість відвідин іноземних громадян. Проте від'ємна динаміка спостерігається у іноземних туристів, які обслуговувались суб'єктами туристичної діяльності України, що свідчить про невідповідність затребуваних умов.

Найбільшою популярністю серед громадян України у 2013 р. користувалася Польща, а також Російська Федерація, Республіка Молдова, Угорщина, Білорусь, Румунія, Туреччина, Словаччина, Німеччина, Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати та Греція.

Серед іноземців, які відвідали нашу країну, переважали громадяни Російської Федерації, Республіки Молдови, Білорусі, Польщі, Румунії, Угорщини, Словаччини, Німеччини, Узбекистану, Туреччини та США [6].

Доволі важливе значення для впровадження в Україні має досвід Польщі щодо розвитку туризму. Центральним державним органом регулювання туризму в Польщі є Міністерство спорту і туризму, створене внаслідок реорганізації державних органів у серпні 2005 р. У структурі цього міністерства функціонує Департамент туризму, який відповідає за розроблення правових та економічних механізмів туризму, визначає напрями та пріоритети і контролює виконання завдань, пов'язаних із розвитком туризму на внутрішньому та зовнішньому ринках [7].

Фінансове забезпечення туристичної сфери здійснюється з державного бюджету, і, як засвідчують дані табл. 3, є відносно стабільним, що свідчить про ефективність державної політики та зацікавленість Уряду.

Таблиця 3

Динаміка обсягів видатків державного бюджету Польщі [8]

Показники, тис. злотих	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Загалом на туризм, зокрема:	44672,0	44635,0	47416,0	48955,0	49900,0
– для потреб державного управління	3258,0	3694,0	4473,0	4448,0	4400,0
– для потреб, пов'язаних із національною безпекою у сфері туризму	4,0	0,0	10,0	5,0	10,0
– для потреб у сфері туризму	41410,0	42941,0	42933,0	44502,0	45400,0

Аналізуючи табл. 3, можемо спостерігати переважаючу позитивну динаміку у виділенні коштів для сфери туризму. Протягом досліджуваного періоду (2009 – 2013 рр.) видатки державного бюджету Польщі на розвиток туризму щорічно розподіляють практично пропорційно за трьома основними напрямками. Проаналізуємо структуру видатків на прикладі 2013 р., в якому видатки на туризм через Міністерство спорту і туризму Польщі планували в розмірі 49,9 млн злотих. Ці кошти передбачено на здійснення завдань [9]:

- державного управління в галузі туризму – 4,4 млн злотих (8,8%);
- національної оборони – 0,1 млн злотих (0,2%);
- розвитку туризму – 45,4 млн злотих (91,0%), зокрема:
 - 1) видатки для Польської туристичної організації – 40,1 млн злотих (80,4%);
 - 2) виконання завдань розвитку туризму – 1,9 млн злотих (3,9%);
 - 3) інші види діяльності у сфері туризму – 3,3 млн злотих (6,7%).

Отже, однією із найоб'ємніших статей Державного бюджету Польщі щодо фінансування туризму є видатки для Польської туристичної організації (*Polska*

Organizacja Turystyczna (POT)), що є державною організацією, створеною 1 січня 2000 р., відповідно до Закону від 25 червня 1999 р. [10].

Головною метою функціонування *POT* є просування Польщі як туристичної дестинації для внутрішнього та іноземного туризму, а також сприяння формуванню іміджу Польщі як сучасної країни із сильною і різноманітною національною ідентичністю, побудованою на основі багатой культурної спадщини і привабливих властивостей навколишнього середовища. Організація досягає своїх цілей на конкретних ринках через представництво в 14-ти країнах (Австрії, Бельгії, Франції, Іспанії, Нідерландах, Японії, Німеччині, США, Росії, Швеції, Швейцарії, Великобританії, Італії, Україні) [11].

Досягненню зазначених результатів сприяє прийняття державних програм у сфері туризму Польщі. Згідно із прийнятою “Маркетинговою стратегією польського туристичного сектора на 2012 – 2020 роки”, діяльність *POT* здійснюватимуть за такими напрямками:

1. Посилення ролі онлайн-комунікацій, зокрема в сфері туризму.
2. Поліпшення місцевого та регіонального брендингу.
3. Вертикальна й горизонтальна інтеграція щодо створення туристичних кластерів, консорціумів тощо.
4. Активізація державного і приватного партнерства для підвищення конкурентоспроможності туризму Польщі.
5. Посилення партнерства в спільному фінансуванні рекламних заходів, поглибленні планування маркетингу тощо [12, 13].

В середньому обсяги фінансування туризму з державних бюджетів у європейських країнах коливаються в межах 10,0 – 50,0 млн євро, а прямиий внесок туризму у ВВП у середньому становить щорічно 20,0 – 190,0 млрд євро, тобто значно перевищує обсяги державного фінансування (табл. 4).

Таблиця 4

Економічні показники туристичної сфери, у 2011 р.

Показники	Польща	Україна
Обсяги фінансування туризму із державного бюджету, млн євро	10,4	0,2
Прямий внесок туризму у ВВП, млрд євро	6,3	2,2
Загальний внесок туризму у ВВП, млрд євро	16,1	8,3

Дані табл. 4 вказують на значне відставання економічних показників України від Польщі, що потребує ґрунтовного аналізу стратегії розвитку європейських країн та інтеграцію її в Україну.

В Україні Державне агентство України з туризму та курортів (далі – Держтуризмкурорт) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра інфраструктури України, належить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері туризму та курортів, про що зазначено на офіційному сайті.

Держтуризмкурорт України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами

Міністерства інфраструктури України, іншими актами законодавства України, дорученнями Президента України та Міністра інфраструктури України.

Основними завданнями Держтуризмкурорту України є реалізація державної політики у сфері туризму та курортів, а також внесення пропозицій Міністру інфраструктури України щодо її формування.

В епоху інтелектуального розвитку туризм, окрім пасивного відпочинку, перетворився ще й на дієвий інструмент пізнання навколишнього світу і міжкультурного діалогу. Прагнення, поєднуючи відпочинок та освіту, розширити власний світогляд, зануривши себе у вир життя в інших країнах і регіонах світу, збільшити свою соціальну мобільність і професійну універсальність, стають основною мотивацією нової генерації туристів.

В “Енциклопедичному словнику-довіднику з туризму” зафіксовано такі визначення: науковий туризм – вид туризму, що охоплює поїздки з метою участі в нарадах, конгресах, симпозіумах. Цей вид подорожі є порівняно новим у міжнародному туризмі і його становлення пов’язане з розвитком зовнішньоекономічних зв’язків, НТР та матеріально-технічним прогресом, розширенням міжнародних контактів серед представників наукових кіл різних держав та прагненням використовувати передовий досвід інших країн і народів у створенні духовних і матеріальних цінностей.

Освітній туризм – це туристична поїздка, під час якої турист поєднує відпочинок і навчання. Існують три різновиди освітнього туризму: мовно-навчальний, спортивно-навчальний, професійно-навчальний. Мовно-навчальний освітній туризм розрахований на осіб різного віку, мета якого – вивчення мови всіх рівнів складності. Такі поїздки можуть бути індивідуальні та групові, переважно, терміном 2 – 3 тижні. Спортивно-навчальний туризм передбачає навчання гри у гольф, теніс, кінному спорту, серфінгу тощо. Під час освітнього туризму може знадобитися професійне навчання з маркетингу, менеджменту, комп’ютерних технологій, готельної справи тощо [14].

Освітній туризм це поїздки, під час яких турист поєднує відпочинок та навчання: відвідує заняття, здійснює екскурсії з метою розширення світогляду, задоволення цікавості і досягнення інших пізнавальних цілей. Відмінною рисою освітнього туризму є те, що він сприяє формуванню соціальної мобільності, професійної універсальності, навичок самоосвіти, стимулює інтелектуальний розвиток. Усвітньою туристською організацією туризм визначається як “діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях поза межами їхнього звичного середовища протягом періоду, що не перевищує одного року поспіль, в будь-яких цілях, окрім здійснення діяльності, оплачуваною з джерел в місцях тимчасового перебування”. Зважаючи на цю дефініцію, можна стверджувати, що сфера освітнього туризму охоплює різні види навчання і освіти, які здійснюються поза постійним місцем проживання і тривають безперервно не більше року. Мотиви освітніх подорожей дуже різноманітні: від бажання з користю для саморозвитку провести вільний час, перебуваючи на відпочинку за межами звичного середовища, до прагнення реалізувати власні пізнавальні інтереси, набути нових знань та умінь, спеціально переміщуючись для цього у ті країни і регіони, де можна задовольнити ці потреби з максимальною ефективністю.

Двадцяте століття привносить в освітній туризм масовість. Після закінчення другої світової війни міждержавні зв’язки в Європі суттєво інтенсифікувалися. Інтеграційні процеси стимулювали міграції і вимагали від європейців більшої соціальної мобільності. Політика ЄС у сфері освіти, а саме заохочення вивчення мов країн ЄС, обмінів студентами

і викладачами, взаємне визнання дипломів і термінів навчання, сприяння співпраці навчальних закладів, розвиток дистанційного навчання, а згодом і створення єдиного європейського освітнього простору (зближення і гармонізація систем освіти країн Європи в межах Болонського процесу) та можливість вільного безвізового руху в межах Шенгенського простору спричинили розширення номенклатури і географії турів, в яких відпочинок поєднувався з освітньою програмою. У Великобританії та за океаном розвиток освітнього туризму набув у цей час форми “польових досліджень”, тобто організовувалися подорожі в місця, де туристи могли безпосередньо спостерігати предмет дослідження та отримати необхідні знання та навички з його освоєння. Важливим етапом розвитку таких подорожей стало поєднання академічної програми з пропозицією дешевих засобів розміщення на базі університетських гуртожитків. Такий туристичний продукт став доступніший, зокрема для пенсіонерів. Заснована у 1975 р. американська компанія Elderhostel, яка вперше запропонувала на ринку освітнього туризму продукт для людей віком від 55 років, нині є одним із найбільших туроператорів цього ринку, представляючи більше 10 тис. освітніх програм у 100 країнах світу [15].

Висновки

Зважаючи на вищенаведений аналіз закордонного досвіду та сучасної ситуації, в Україні виникає нагальна необхідність у прогресивних організаційних та управлінських заходах, удосконаленні державної політики в туристичній сфері. Першочерговими заходами повинні бути: збільшення фінансового забезпечення та відповідного контролю за їх використанням; підвищення кваліфікації персоналу та розробка ефективних стратегічних планів, що покращить туристичний імідж, активізує туристичну діяльність та підвищить економічне надходження до бюджету.

Література

1. John G. C. Kester. 2011 International Tourism Results and Prospects for 2012 / John G. C. Kester // UNWTO News Conference HQ [Źródło elektroniczne]. — 2012. — 16 January. — Stiezka dostępu : http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_hq_fitur12_jk_2pp_0.pdf.
2. UNWTO Tourism Highlights, 2013 Edition [Źródło elektroniczne] / Would Tourism Organization. — Stiezka dostępu : http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights13_en_hr_0.pdf.
3. Strategia rozwoju turystyki na lata 2008–2014 [Źródło elektroniczne]. — Stiezka dostępu : <http://bip.msit.gov.pl>.
4. Курорти та санаторії України [Текст] : наук.-практ. довід. / за ред. К. Д. Бабанов ; упоряд. О. П. Тарасенко, В. С. Соколов. — К. : Фолігрант, 2009. — 432 с.
5. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст]. — К. : Держкомстат, 2014. — 534 с.
6. Там само. — С. 464.
7. Finansowanie zadan Ministerstwa Sportu i Turystyki [Źródło elektroniczne]. — Stiezka dostępu : <http://bip.msit.gov.pl>.
8. О РОТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pot.gov.pl>.
9. Там само.
10. Охріменко А. Досвід європейських країн фінансування туризму / А. Охріменко // Вісник Львівського університету [Текст]. — 2014. — Вип. 34. — С. 160–167. — (Серія : Міжнародні відносини).

11. Strategia rozwoju turystyki na lata...
12. Finansowanie zadan Ministerstwa Sportu i Turystyki...
13. Охрімєнко А. Досвід європейських країн фінансування туризму... — С. 160—167.
14. Енциклопедичний словник-довідник з туризму [Текст] / В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух ; [передмова В. М. Литвина]. — К. : Видавничий Дім “Слово”, 2006. — 372 с.
15. Ткачук Л. М. Освітній туризм у світі й в Україні / Л. М. Ткачук // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ [Текст] : зб. наук. ст. — Вип. 2. — К. : Національний авіаційний університет, 2010. — С. 137—144. — (Серія: Економіка, право, політологія, туризм).

Yu. Makovei

TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

The urgent issues concerning the formation and development of the tourism sphere in Ukraine and Poland are studied. The dynamics of rates of expenditures of the state budget in Poland is presented and the comparative analysis with Ukraine is made. The analytical review of the resource and territorial potential of Ukraine is conducted; tourist flows and economic indicators are presented. The current tendencies of educational tourism development in Ukraine and its prospects are stressed.

Key words: tourism sphere, state financing, economic indicators, educational tourism.